

INHOUD

ILLUSTRASIES   vii

VOORWOORD   viii

I. INBESITNAME VAN ILHA DE MOÇAMBIQUE DEUR DIE PORTUGESE   1

Die eiland	1
Vasco da Gama se besoek aan die eiland	4
Portugese inbesitname van die eiland	10
Vroeë deurlugtige besoekers en skipbreukelinge	15
Aanvanklike beheer oor Ilha de Moçambique	20
Fortaleza de São Sebastião	22
Nedersetting buite die Fortaleza	27

II. NEDERLANDSE BELANGSTELLING IN EN BLOKKADE VAN ILHA DE MOÇAMBIQUE   30

Spaanse beheer oor Nederland en Portugal	30
Jan Huygen van Linschoten, wegbereider na die Ooste	31
Cornelis de Houtman, bevelvoerder van die eerste Nederlandse vloot om die Kaap	32
Johan van Oldenbarnevelt en die stigting van die V.O.C.	32
Begin van die wedywing tussen Portugal en die Nederlande	34
Eerste Nederlandse blokkade, 1604	35
1. Steven van der Hagen se vloot	35
2. Blokkade wat vyf weke duur	36
3. Opheffing van blokkade en vertrek	37
4. Verslae oor die blokkade	37
Tweede Nederlandse blokkade, 1607	38
1. Paulus van Caerden se vloot	38
2. Portugese se verdediging	40
3. Nederlanders se verkenning en landing	41
4. Nederlanders se aanvalstaktiek	43
5. Wapenstilstand	46
6. Portugese teenaanval	47
7. Nederlandse onttrekking en verwoesting van die eiland	50
8. Van Caerden se terugkeer	52
9. Opheffing van blokkade en heropbou van die eiland	53
Derde Nederlandse blokkade, 1608	54
1. Pieter Willemsz Verhoeff se vloot	54
2. Nederlanders se landing	57
3. Gevegte neem 'n aanvang	58
4. Besluit om blokkade op te hef	62
5. Die <i>Bom Jesus</i> word verower	63
6. Verwoesting van eiland, vertrek van Verhoeff en heropbou deur Portugese	65

Anglo-Nederlandse blokkade in 1622 en sluiting van traktate in 1635 en 1641	67
Nederlandse suksesse teen die Portugese in die Ooste en elders	71
Nederlandse verversingspos aan die Kaap die Goeie Hoop	72
Redes waarom die Portugese die Cabo da Boa Esperança vermy het	76

III. ILHA DE MOÇAMBIQUE – VAN BEDRYWIGE HAWE TOT WÊRELD-ERFENISTERREIN 79

Bevolking	79
Bestuur en ’n ampswoning	82
1. Rang van bevelvoerder	82
2. Korrupte en goeie bevelvoerders	83
3. Dorp- en stadstatus	85
4. Palácio de São Paulo	85
5. Die eiland verloor sy hoofstadstatus	86
Verdediging en vestingwerke	87
1. Arabiese aanval, 1670	87
2. Inheemse mense verslaan garnisoen, 1753	87
3. Franse bedreiging, 1796-1797	87
4. Fortaleza de São Sebastião	88
5. Forte de São Lourenço	90
6. Forte de Santo António	91
7. Wêreldoorloë, 1914-1918 en 1939-1945	91
Handel en ekonomie	92
1. Arabiese en Indiese handelaars	92
2. Slawehandel	93
3. Alfândega en pakhuisse	95
4. Karakterverandering en ekonomiese agteruitgang	95
Godsdienstige en maatskaplike lewe	97
1. Capela de Nossa Senhora do Baluarte	97
2. Colégio de São Paulo en Capela de São Paulo	97
3. Igreja de Nossa Senhora da Saúde	100
4. Igreja da Misericórdia en Hospital da Misericórdia	101
5. Convento de São Domingo en Igreja de Nossa Senhora do Rosário	102
6. Sé Matriz	103
7. Moskees	103
8. Templo dos Banianes (Hindoe-tempel)	104
9. Cemitério Municipal	104
Voorkoms, verval en bewaring van die eiland	105
1. ’n Skoon en mooi stadjie	105
2. Sjarmante verval	105
3. Wêrelderfenisterrein	106
4. Neerslag in woord en beeld	107

BYLAE I: GESAGHEBBERS VAN ILHA DE MOÇAMBIQUE, 1506-1898 112

BRONNE 117

REGISTER 124

ILLUSTRASIES

- Fig. 1. Ilha de Moçambique 1
Fig. 2. Huise met platdakke 2
Fig. 3. Inheemse mense 2
Fig. 4. Dhows 3
Fig. 5. Vasco da Gama 5
Fig. 6. Da Gama se vloot 6
Fig. 7. Cabaceira 8
Fig. 8. Da Gama-standbeeld 10
Fig. 9. Sofala 12
Fig. 10. Fortaleza de São Caetano 12
Fig. 11. Ilha de Moçambique, 1538 13
Fig. 12. Koning Manuel I 14
Fig. 13. Capela de N.S. do Baluarte 14
Fig. 14. Cabral se vloot 15
Fig. 15. João da Nova 16
Fig. 16. Tristão da Cunha 16
Fig. 17. Afonso de Albuquerque 16
Fig. 18. Francisco de Almeida 16
Fig. 19. Francisco Xavier-standbeeld 17
Fig. 20. Francisco Xavier-monument 17
Fig. 21. Capela de São Francisco Xavier 17
Fig. 22. Gonçalo da Silveira 18
Fig. 23. Luí Vaz de Camões 18
Fig. 24. *Os Lusíadas* 18
Fig. 25. De Camões-standbeeld 18
Fig. 26. Stranding van die *São João* 19
Fig. 27. Koning João III 22
Fig. 28. Koningin Catarina 22
Fig. 29. Batalha-klooster, Portugal 22
Fig. 30. Fortaleza, Oeiras 24
Fig. 31. Grondplan, Fortaleza 24
Fig. 32. Ingang, Fortaleza 25
Fig. 33. Woonkwartiere, Fortaleza 26
Fig. 34. Reënwatergeute, Fortaleza 26
Fig. 35. Wateropvangdakke, Fortaleza 27
Fig. 36. Teregstellingsterrein 27
Fig. 37. Igreja de São Sebastião 27
Fig. 38. Forte & Capela, Santo António 28
Fig. 39. Igreja da Misericórdia 28
Fig. 40. Igreja de N.S. da Saúde 29
Fig. 41. Koning Filipe II 30
Fig. 42. Jan Huygen van Linschoten 31
Fig. 43. Ilha de Moçambique, 1596 31
Fig. 44. De Houtman se vloot 33
Fig. 45. Johan van Oldenbarneveldt 33
Fig. 46. Prins Maurits van Nassau 34
Fig. 47. Koning Filipe III 34
Fig. 48. Steven van der Hagen 34
Fig. 49. Nederlandse skeepvaarders 36
Fig. 50. Nederlandse blokkade, 1604 36
Fig. 51. Van Caerden se handtekening 38
Fig. 52. Estevão de Ataíde 40
Fig. 53. Nederlandse blokkade, 1607 41
Fig. 54. Nederlandse posities, 1607 44
Fig. 55. Pieter Willemsz Verhoeff 55
Fig. 56. Nederlandse blokkade, 1608 59
Fig. 57. Ilha de Moçambique, 1622 68
Fig. 58. Koning Filipe IV 70
Fig. 59. Ilha de Moçambique, 1636 70
Fig. 60. Amsterdam-allegorie 72
Fig. 61. Ilha de Moçambique, c. 1648 79
Fig. 62. Swahili man en vrou 81
Fig. 63. Ilha de Moçambique, c. 1750 82
Fig. 64. Strooi- en palmhuise 82
Fig. 65. Praça Mouzinho de Albuquerque 84
Fig. 66. Câmara Municipal 84
Fig. 67. Câmara Municipal, 2007 84
Fig. 68. Palácio de São Paulo, 1882 85
Fig. 69. Binneplein, Palácio, c.1930 85
Fig. 70. Binneplein, Palácio, 2007 85
Fig. 71. Troonkamer, Palácio, c.1900 86
Fig. 72. Palácio & Capela de São Paulo 86
Fig. 73. Hoofingang, Fortaleza, c.1910 89
Fig. 74. Hoofingang, Fortaleza, 2007 89
Fig. 75. Fortaleza de São Sebastião 90
Fig. 76. Forte de São Lourenço 91
Fig. 77. Forte & Capela de Santo António 91
Fig. 78. W.O. I (1914-1918)-monument 92
Fig. 79. Enkelbaanbrug na vasteland 93
Fig. 80. Alfândega of doeanekantoor 94
Fig. 81. Pakhuise 94
Fig. 82. Capela de N.S. do Baluarte 97
Fig. 83. Capela de N.S. do Baluarte 97
Fig. 84. Estevão de Ataíde-gedenksteen 98
Fig. 85. Bewoording van gedenksteen 98
Fig. 86. Palácio & Capela de São Paulo 99
Fig. 87. Igreja de N.S. da Saúde, c.1910 100
Fig. 88. Igreja de N.S. da Saúde, 2007 100
Fig. 89. Igreja da Misericórdia 101
Fig. 90. Hospital da Misericórdia 101
Fig. 91. Tribunal [Geregshof] 102
Fig. 92. Mesquita Grande 102
Fig. 93. Toetrede, Mesquita Grande 104
Fig. 94. Ingang, Hindoe-tempel 104
Fig. 95. Wonings van die Makua 104
Fig. 96. Straattonnele en 17de eeuse huise 107

KAARTE

- Ilha de Moçambique in die groter geheel x
Ilha de Moçambique en omgewing x
Ilha de Moçambique: Historiese bakens 80